

MOŽNOSTI SAMOSPRÁV V PREVENCIÍ RADIKALIZÁCIE – inšpirácie z Nórska

Elena G. Kriglerová, Alena H. Chudžíková

CVEK
centrum pre výskum
etnicity a kultúry

2017

1. Úvod

Po voľbách v roku 2016 sa prvýkrát od vzniku samostatného Slovenska dostala do parlamentu strana, ktorej hodnotové ukotvenie a ciele, ale aj realizované aktivity naplňajú viaceré črty pravicového extrémizmu. To však ani zďaleka neznamená, že sa táto téma vynorila zo dňa na deň. Ide len o vyvrcholenie dlhodobého podceňovania témy sociálnej súdržnosti na Slovensku a súhrnu viacerých politických a spoločenských okolností, kvôli ktorým v marci 2016 až 22% prvovoličov volilo spomínanú pravicovo-extrémistickú stranu Kotleba – Ľudová strana Naše Slovensko a celkovo táto strana získala 8,04% percent hlasov vo voľbách. Nejde však len o túto stranu. Predvolebné diskusie a rétorika predstaviteľov mainstreamových politických strán sa tiež príliš neodlišovala od rétoriky extrémistov. Reštriktívna politika voči menšinám a snaha o zamedzenie migrácie na Slovensko, teda “ochrana obyvateľov” pred utečencami, boli v centre debát počas celého predvolebného obdobia (pozri napr. Mesežnikov, 2016, Chudžíková, 2016). Len zopár politikov a političiek sa snažilo upokojiť situáciu a navrhovali voliť pragmatický a humanistický postoj k týmto témam. Negatívna debata naprieč politickým spektrom skôr legitimizovala extrémistické postoje, ako by ich zmierňovala.

Negatívne postoje k menšinám a migrantom však nevznikli v roku 2016. CVEK, ale aj iné výskumné organizácie dlhodobo poukazujú na značne etnocentrické vnímanie Slovenska jeho obyvateľmi. Aj medzinárodné výskumy (napríklad Eurobarometer) poukazujú na to, že napríklad Rómovia sú najodmietanejšou skupinou obyvateľstva a postoje voči nim sú najhoršie zo všetkých krajín Európskej únie. Podľa výskumu CVEK/OSF z roku 2012 si viac ako dve tretiny obyvateľov Slovenska myslia, že “Slovensko je krajinou Slovákov a tak by to malo ostať” (Gallová Kriglerová, Kadlečíková, 2012). Zároveň, ľudia už vtedy podporovali veľmi reštriktívne politiky voči menšinám a cudzincom. Až 75% ľudí sa napríklad vyjadrilo, že vláda by mala prijať opatrenia na zníženie pôrodnosti Rómov, a len niečo viac ako polovica ľudí uviedla, že rómske deti by mali navštevovať školy spoločne s nerómskymi. Podobne je to aj pri politike voči cudzincom. Podľa tohto výskumu by mali byť napríklad vietnamskí podnikatelia kontrolovaní prísnejšie ako ostatní (76%). Už v roku 2012 ľudia odmietali prijímať viac utečencov. Len 9,5% respondentov úplne alebo čiastočne súhlasilo s tým, aby Slovensko prijímalo viac utečencov ako doposiaľ (Gallová Kriglerová, Kadlečíková, 2012).

V tom čase bol však pravicový extrémizmus na Slovensku ešte odmietaný veľkou časťou populácie. V roku 2012 si len niečo viac ako 2% obyvateľov myslelo, že pravicovo-extrémistické skupiny “by mali mať možnosť zakladať si politické strany”. Vo voľbách v roku 2012 Ľudová strana Naše Slovensko získala 1,58% hlasov, v roku 2016 túto stranu však volilo už 8,04% voličov. Podľa výskumov volebných preferencií ich popularita rastie a v januári 2017 to bolo už 11,1%¹. Aj prejavy extrémizmu ľudia pred štyrmi rokmi zaznamenávali veľmi zriedka. Napríklad s názormi o podradenosti a menejcennosti niektorých etník sa na internete stretlo veľmi často alebo často len 8% ľudí. Dnes by to bolo nepochybne viac.

---

¹ Výskum agentúry Polis z januára 2017, informácie dostupné napríklad tu: <https://domov.sme.sk/c/20440251/prieskum-polis-sas-predbehla-v-preferenciach-sns-do-parlamentu-by-sa-dostalo-aj-kdh.html>

Už v tom čase CVEK poukazoval na to, že napriek odmietaniu extrémistických skupín je podhubie pre podporu extrémizmu na Slovensku pomerne silné. V našej analýze sme konštatovali, že v budúcnosti bude veľmi závisieť od politického diskurzu a ďalších okolností, či bude podpora pre extrémizmus na Slovensku narastať. Zjednodušene povedané, v roku 2012 existovala pomerne silná “sivá zóna” (75%) obyvateľov, ktorí mali ambivalentné postoje k tejto téme. Ich postoje k menšinám boli prevažne negatívne, avšak politický extrémizmus jednoznačne odmietali.

Práve preto je veľmi dôležité, aké politiky sa v krajine prijímajú na integráciu menšín a na zabezpečenie sociálnej súdržnosti. Diskurz, ktorý panuje v krajine, či už politický, mediálny alebo odborný, má výrazný vplyv aj na formovanie postojov verejnosti. Ponuka, ktorú politici dávajú svojim obyvateľom – buď život v krajine “pre všetkých”, kde sú prijímané také politiky, ktoré majú vplyv na “well-being” a pocit životnej pohody všetkých obyvateľov, alebo reštriktívne politiky, ktoré vytvárajú pocit ohrozenia menšinami, a tým ich vylučujú zo spoločnosti – zásadným spôsobom ovplyvňuje sociálnu súdržnosť.

Vyjadrenia politických aktérov a konkrétne politiky, ktoré prijímajú, môžu mať a aj majú veľký vplyv na to, aká bude atmosféra v krajine a v konečnom dôsledku aj na to, nakoľko súdržná bude spoločnosť a ako bude rešpektovať základné ľudské práva.

Avšak sociálna súdržnosť sa najvýraznejšie prejavuje predovšetkým na lokálnej úrovni. Susedstvá, vzťahy medzi ľuďmi, rešpekt k iným sa prejavuje najmä v mestách a obciach, kde ľudia žijú. Preto si myslíme, že práve lokálna úroveň zohráva kľúčovú rolu jednak vo vytváraní súdržnej spoločnosti, ale aj v prevencii radikalizácie a násilného extrémizmu.

2. Samosprávy ako aktéri rozvoja

Samosprávy na Slovensku sú zásadným aktérom poskytovania verejných služieb obyvateľom v rôznych oblastiach. Mestá a obce sú zriaďovateľmi základných a materských škôl, spravujú cesty, zabezpečujú verejnoprospešné služby či poskytujú sociálne a ďalšie služby. V rámci celkového rozvoja lokalít majú nezastupiteľnú úlohu.

Miestna územná samospráva je ľuďom najbližšie, má najlepšie možnosti spoznávať a aj reálne poznať potreby a špecifiká svojich obyvateľov. Vďaka rozsahu svojich kompetencií má dostatok priestoru na vytváranie takých politík, vďaka ktorým sa môžu miestne spoločenstvá rozvíjať. Akékoľvek spoločenstvo však môže prosperovať (sociálne i ekonomicky) len vtedy, ak sú doňho plnohodnotne zapojení všetci jeho členovia a cítia k nemu príslušnosť (*sense of belonging*). Pociť príslušnosti a spolupatričnosti však musí fungovať obojstranne. Členovia komunity sa musia cítiť byť jej súčasťou a ostatní členovia ich musia za takých považovať. Súdržnosť však nie je stav, je to neustály proces vytvárania vzájomných vzťahov a zapájania všetkých do rozhodovania a diania. Preto by mal byť výkon funkcií samosprávy nastavený inkluzívne, teda tak, aby efektívne vťahoval všetkých obyvateľov a skupiny do diania spoločenstva a nevyklučoval nikoho na okraj.

Dôležitou súčasťou každodenného výkonu samosprávy by mala byť aj symbolická politika, ktorá je spôsobom, ako vytvárať spoločnú identitu miestnej komunity, podporovať pozitívne interakcie medzi obyvateľmi a rozmanitými skupinami, a teda posilňovať sociálnu súdržnosť. **Práve efektívne a inkluzívne politiky smerujúce k posilňovaniu sociálnej súdržnosti fungujú ako najlepšia prevencia radikalizácie a príklonu k extrémistickým ideológiám.** To znamená, že ak samosprávy začnú efektívne zavádzať politiky a programy sociálnej inklúzie a redukovať sociálne vylúčenie, s veľkou pravdepodobnosťou sa zredukuje aj počet tých, ktorí sa budú prikláňať k extrémizmu (*pozri nižšie časť 3.1., Carlsson, 2015*).

Zabezpečovanie kvalitných verejných služieb pre všetkých obyvateľov, transparentná komunikácia samosprávy so všetkými obyvateľmi a rešpekt voči všetkým obyvateľom má potenciál zvyšovať tak interpersonálnu, ako aj inštitucionálnu dôveru a znižovať potrebu jednotlivcov hľadať „alternatívy“ k demokracii (*pozri časť 4.1. a 4.2.*). Samosprávy by preto zároveň mali posilňovať lokálne demokratické procesy, ktoré sú však širšie než účasť na komunálnych voľbách. Nevyhnutnou podmienkou posilňovania dôvery v demokraciu a demokratické inštitúcie je podpora participácie všetkých skupín obyvateľov (a to rozmanitých skupín v rámci národnostných menšín aj v rámci väčšiny, napr. mládež, seniori, ľudia so zdravotným postihnutím) na rozhodovaní o veciach verejných na úrovni samosprávy a na dianí a živote miestneho spoločenstva.

Potvrdzujú to aj prípady viacerých nórskeho samospráv, z ktorých asi najúspešnejšou je Øvre Eiken (samospráva približne 60 km od Oslo s obyvateľstvom v počte cca. 16 tisíc). V 90. rokoch zažila pomerne silnú mobilizáciu pravicovo-extrémistického hnutia, na ktorú proaktívne zareagovala miestna občianska spoločnosť a v spolupráci so samosprávou **spustila proces posilňovania lokálnej demokracie** (napr. kontinuálne vzdelávanie samosprávnych zamestnancov v oblasti demokracie, vytváranie spolupráce medzi miestnymi komunitami, napr. moslimskou a kresťanskou, aktívne zapájanie obyvateľov do tvorby politík na samosprávnej úrovni).² Preventívna funkcia posilňovania lokálnej demokracie je jedným z mnohých efektov. Samosprávy by sa lokálnu demokraciu mali usilovať za každých okolností, pretože rozvinutá demokracia na lokálnej úrovni zvyšuje kvalitu života obyvateľstva a podporuje rozvoj lokalít.

3. Nórsko – prevencia radikalizácie a násilného extrémizmu

V 90. rokoch Nórsko čelilo najmä výzve pravicového extrémizmu a aktívnejšie v tejto oblasti začalo konať po tom, čo skupina pravicových extrémistov na smrť ubila somálskeho chlapca v Oslo. Odpoveď spoločnosti a štátu na túto tragickú udalosť bola taká jednoznačná a silná, že pred približne pätnástimi rokmi sa prakticky podarilo rozložiť pravicovo-extrémistické hnutia

---

² Viac informácií o ďalších samosprávach v Nórsku a ich programoch prevencie radikalizácie a násilného extrémizmu je dostupných na http://skl.se/download/18.2625f9e6145ac763d07be224/1401096812446/Local_initiatives_to_counter_violence_SALAR.pdf

v krajine. V súčasnosti prežívajú ako malé izolované a slabo organizované skupinky, avšak v posledných rokoch nórske úrady zaznamenávajú nárast ich aktivít.

Popri pravicovom extrémizme sa však Nórsko vyrovnáva aj s islamským radikalizmom, aj keď v porovnaní s inými krajinami EÚ je jeho podpora (minimálne tá aktívna) pomerne nízka. Carlsson (2015) uvádza, že Nórsko uvádza pomer 16 jednotlivcov na milión obyvateľov, ktorí odišli bojovať do Sýrie (v roku 2015 bolo známych celkovo 80 takýchto prípadov). V krajinách ako Švédsko, Belgicko, Francúzsko či Dánsko je tento pomer značne vyšší – 20 až 40 takýchto bojovníkov na milión obyvateľov.

V prevencii radikalizácie sa tak Nórsko sústreďuje tak na pravicový, ako aj islamský radikalizmus. Nórsko je charakteristické svojím holistickým prístupom k rôznym oblastiam služieb verejnosti, a nie je tomu inak ani v oblasti prevencie radikalizácie a násilného extrémizmu. Východiskom je téza, že v demokratických spoločnostiach by mal byť akýkoľvek terorizmus, resp. násilný extrémizmus, považovaný za trestný čin, na ktorý však nie je prípustné reagovať silou. Je potrebné využívať všetky dostupné demokratické nástroje na prevenciu kriminality. Hlavným cieľom by malo byť zabránenie výskytu kriminálnych aktivít, vrátane tých motivovaných extrémizmom. A keďže existuje viacero faktorov prispievajúcich k radikalizácii a násilnému extrémizmu, je potrebné prevenciu riešiť holisticky (Bjørgero, 2016).

3.1. Radikalizácia ako dôsledok sociálneho vylúčenia

Podpora extrémistických hnutí má mnoho príčin. Na globálnej úrovni ide o javy, ktoré môžeme z našich pozícií ťažko ovplyvniť, napr. ozbrojené konflikty na Blízkom Východe, v dôsledku ktorých sa rýchlo zvyšuje počet utečencov prichádzajúcich do Európy, ale aj rozvoj a rozširovanie komunikačných technológií (internet, sociálne siete, Youtube), vďaka ktorým sa zjednodušilo šírenie týchto myšlienok a získavanie prívržencov. Na národnej a lokálnej úrovni je však nárast podpory extrémizmu pravdepodobne spojený s problematikou sociálneho vylúčenia, nezamestnanosťou, chudobou, obmedzenými príležitosťami pre sociálnu mobilitu a absenciou pocitu prináležania k spoločnosti, v ktorej jednotlivec žije (Carlsson, 2015). Používame tu slovo „pravdepodobne“, pretože to zatiaľ potvrdzujú praktické skúsenosti aktérov prevencie z iných krajín (napr. z Nórska), avšak na Slovensku zatiaľ neexistuje výskum, ktorý by príčiny a mechanizmy radikalizácie objasňoval.

V Nórsku však Norwegian Defence Research Institute v minulom roku skúmal pozadie 45 bojovníkov, ktorí sa vrátili zo Sýrie a ukázalo sa, že je medzi nimi veľká časť, ktorá bola už pred odchodom zapojená v nejakých kriminálnych aktivitách, ktoré nesúviseli s ideológiou. Tretina z nich taktiež neukončila stredné vzdelanie. Naznačuje to, že ich príklon k extrémizmu má často iné než ideologické príčiny. Autori uznávajú limity tohto výskumu (malá vzorka, absencia komparácie s všeobecnou populáciou), preto ani svoje závery neprezentujú ako jednoznačné, avšak naznačujú možné a pravdepodobné súvislosti medzi príklonom k rôznym ideológiám ako alternatíve k demokracii a zlým socio-ekonomickým statusom.³ V roku 2015 boli zverejnené aj výsledky výskumu postojov mladých ľudí v Nórsku k extrémizmu, ktorého vzorku

---

³ https://www.nrk.no/norge/terrorforskere-om-fremmedkrigere_-_mange-har-mislyktes-i-livet-1.12066062

tvorilo 8500 študentov a študentiek stredných škôl v Oslo. Výskum ukázal, že 66% mladých ľudí kategoricky odmietalo násilie ako prostriedok dosahovania politickej zmeny v Nórsku alebo v Európe a 59% respondentov odsudzovalo tých, ktorí z Nórska odišli bojovať do Sýrie. Podporu použitiu násilia na dosiahnutie politickej zmeny vyjadrili 3% respondentov. Spoločným znakom tých, ktorí vyjadrili podporu použitiu násilia bolo, že sú outsidersi, čo podporuje tézu o sociálnej exklúzii ako príčine radikalizácie. Respondenti podporujúci násilné riešenia boli často sami obeťami násilia, šikany, nemali dostatočné rovesnícke siete, a mali už nejaké skúsenosti s porušovaním zákona alebo boli obeťou diskriminácie (Vestel, Bakken, 2015).

3.2. Tri zóny prevencie

Nórsky prístup k prevencii radikalizácie a násilného extrémizmu sa zameriava predovšetkým na mladistvých vo veku od 12 až 22 rokov (v niektorých samosprávach je horná hranica stanovená na vek 18 rokov) a je založený na transparentnom rozdelení a jasnom zadefinovaní kompetencií a úloh jednotlivých aktérov. Tieto úlohy sa viažu na stupne, resp. zóny ohrozenia mladistvého, ktoré označujú farbami. Zelená zóna je bezpečnou zónou, na ktorú sa vzťahujú opatrenia primárnej prevencie. Žltá zóna znamená, že mladý človek začína vykazovať známky radikalizácie a je dôvod na znepokojenie. Na túto zónu sa vzťahujú opatrenia sekundárnej prevencie. Posledná zóna, červená, je zónou, kedy je jednotlivec už členom extrémistickej skupiny a v tejto zóne už často ide o intervenciu polície v trestnoprávnej rovine.

Zelená, ale najmä žltá zóna, je kľúčová pre prácu nižšie popísaných aktérov. V tejto zóne je možné rozpoznať prvé varovné príznaky, že daná mladá osoba sa radikalizuje: výroky sympatizujúce s rozložením demokracie, výroky vyjadrujúce neznášanlivosť voči iným skupinám, legitimizácia násilia, vyhľadávanie extrémistických materiálov na internete, zmena vzhľadu a nosenie extrémistickej symboliky, výrazné záškoláctvo, účasť na extrémistických demonštráciách, vyhrážky násilím, používanie nenávisnej rétoriky (hate speech), vytváranie nových a neočakávaných sociálnych kontaktov, udržiavanie interakcií so známymi extrémistickými skupinami.

Vďaka týmto zónam pomerne jednoznačne rozlišujú medzi radikalizujúcou sa mládežou, ktorú vnímajú ako obeť (podobne, ako je to napríklad v prípade drogových závislostí) a aktívnymi extrémistami, členmi či vodcami extrémistických skupín. Na tieto dve skupiny sa nevyhnutne uplatňujú iné východiská a metódy práce a kompetencie voči nim majú iní aktéri, aj keď stále za vzájomnej spolupráce (*pozri nižšie časť 3.3.*).

Preventívna práca v zelenej a žltej zóne je založená na porozumení, že v drvivej väčšine prípadov je príklon mladých ľudí k extrémistickým hnutiam reakciou na určitú náročnú životnú situáciu. Nejde teda o ideologickú motiváciu, ale o tzv. extra-ideologickú (Vestel, Bakken, 2015). Práve na zistenie príčin radikalizácie je zameraný tzv. **prevenčný rozhovor, alebo posilňovací rozhovor** (*empowerment dialóg*), ktorý s daným mladistvým vedie policajt (*pozri nižšie v časti 3.3.*).

V rámci rozhovoru sa nie vždy zameriava na samotné extrémistické konanie alebo idey, ktoré mladý človek prejavuje, ale snaží sa obšírnejším rozhovorom o jeho celkovej životnej situácii zistiť, aké sú oblasti, v ktorých potrebuje pomoc. Vo väčšine prípadov zachytených v žltej zóne možno takéto oblasti identifikovať (chudoba, marginalizácia, vylúčenie z rovesníckej skupiny, šikana, rasizmus, nezamestnanosť, domáce násilie, psychické problémy a pod.). Intervencie v tejto oblasti sa potom zameriavajú na vyriešenie konkrétnej problémovej oblasti, čo v drvivej väčšine prípadov vedie aj k odklonu daného mladistvého od extrémistických hnutí.

V tejto oblasti riešia aktéri prevencie radikalizácie pomerne vážnu dilemu slobody slova, a teda či je v poriadku, aby mladistvý, s ktorým pracujú, vyjadroval svoje nenávistné postoje. Konsenzus v tejto oblasti nie je úplný. Rovnosť, nediskriminácia a rešpekt voči dôstojnosti každého človeka je totiž integrálnou súčasťou nórskej spoločnosti, ale za rovnako dôležitú považujú aj slobodu slova. Aktéri, s ktorými sme komunicovali, sa zhodovali v tom, že nie je nelegálne mať nenávistné postoje, avšak je nelegálne ich premieňať na činy.

Počas tejto intervencie, do ktorej sú zapojení rôzni relevantní aktéri, zvyčajne nepracujú s postojmi mladého človeka, ale snažia sa meniť prostredie a okolnosti, ktoré k príklonu k extrémistickým postojom viedli. Zároveň sa však zhodli na tom, že je nevyhnutné, aby sa spoločnosť a jej authority (tak na celoštátnej, ako aj na lokálnej úrovni) veľmi jasne a jednoznačne vymedzili voči nenávisti, nenávistným vyjadreniam a nenávistnému a násilnému konaniu, a na tom je konsenzus naprieč spoločnosťou. V súlade s tým konajú zamestnanci samosprávy, polícia a ďalší aktéri vrátane primátorov, ktorí takýmto spôsobom reagujú aj na prípadné zhromaždenia či demonštrácie pravicových extrémistov v ich mestách. Síce ich nezakazujú (pokiaľ neporušujú platnú legislatívu), ale na verejnosť vysielajú jednoznačný odkaz, že extrémistické postoje, výroky a konanie nie sú v ich meste akceptovateľné a vítané.

3.3. Zapojenie a spolupráca rôznych aktérov na lokálnej úrovni

Prevenca radikalizácie mládeže v Nórsku zahŕňa množstvo aktérov. Na národnej úrovni sú to ministerstvá, polícia, univerzity a výskumné pracoviská. Na lokálnej úrovni sú to potom inštitúcie, ktorými samospráva zabezpečuje služby svojim obyvateľom: materské a základné školy, sociálnoprávna ochrana detí, mládežnícke kluby, terénni sociálni pracovníci, či poskytovatelia sociálnych a zdravotníckych služieb.

Zásadnú úlohu zohráva aj vedenie miest a mestské zastupiteľstvo, ktoré je nositeľom postojov a hodnôt. Okrem toho je dôležitým aktérom aj občianska spoločnosť na lokálnej úrovni: mešity, kresťanské združenia a iné náboženské organizácie, mládežnícke a športové organizácie, miestne politické strany, podnikatelia. Nie všetky aktivity týchto aktérov musia byť koordinované, ale niektoré, najmä práca s konkrétnymi prípadmi radikalizácie, áno.

Na lokálnej úrovni v Nórsku existuje zavedený systém spolupráce medzi samosprávou a políciou (*pozri nižšie*), pričom vo všeobecnosti sa ich spolupráca za posledných 25 rokov výrazne zlepšila. Súvisí to so zmenou celkovej orientácie polície – **z represie na prevenciu**

(Carlsson, 2015). Vzájomná dôvera napomáha efektívnej spolupráci a preventívna rola polície zároveň prispieva aj k vysokej dôvere obyvateľov v túto inštitúciu.

Samosprávy

Miestna územná samospráva má v Nórsku (ale aj na Slovensku) nezastupiteľnú úlohu pri zaisťovaní dobrých životných podmienok pre všetkých svojich obyvateľov, čo zabráňuje ich marginalizácii. Túto svoju rolu vykonávajú najmä zabezpečením kvalitných služieb, ktoré majú v kompetencii: vzdelávanie, príprava na povolanie, či zdravotná starostlivosť (Norwegian Ministry..., 2014). Kvalita a dostupnosť poskytovaných služieb pre všetkých obyvateľov zvyšuje dôveru populácie v zavedené inštitucionálne zriadenie a eliminuje ich potrebu hľadať alternatívy. Okrem každodenného výkonu svojich funkcií však nórske samosprávy majú aj aktivity, ktoré sú cielene orientované na prevenciu radikalizácie mladých ľudí.

V 300 (z celkových 430) samospráv bol v roku 2006 zavedený tzv. **SLT model (Kordinácia prevencie kriminality na lokálnej úrovni)**, ktorý sieťuje verejné inštitúcie (samosprávu), políciu, odborníkov a dobrovoľnícke združenia. Tento model sa vzťahoval na prevenciu kriminality ako takej, vrátane prevencie užívania drog. Oblasť prevencie radikalizácie a násilného extrémizmu bola do tohto modelu začlenená po teroristických útokoch, ktoré v roku 2011 v Nórsku spáchal Anders B. Breivik.

SLT model je rámcový model, ktorý si jednotlivé samosprávy môžu upraviť podľa svojich potrieb, ale základným prvkom je koordinačná skupina zložená z koordinátorov v rámci samosprávy a v rámci polície. Na polícii bola založená tzv. policajná rada ako skupina vytvorená práve na koordináciu preventívnych aktivít v rámci polície a smerom k ostatným aktérom. Členmi policajnej rady sú vedúci pracovníci jednotlivých policajných zložiek. Sekretariát SLT je zvyčajne zriadený v rámci mestských úradov. V Oslo je napríklad súčasťou odboru sociálnych služieb.

Okrem toho sú do SLT modelu ako vzdialenejšie spolupracujúce články zapojené školy, odbory sociálno-právnej ochrany detí, úrady práce, poskytovatelia zdravotnej starostlivosti, dobrovoľnícke združenia, mládežnícke organizácie, komunitné centrá, náboženské komunity a zariadenia na výkon trestu.

V meste Bærum si v rámci SLT modelu zriadili špeciálnu pracovnú skupinu zameranú len na prevenciu radikalizácie a násilného extrémizmu, ktorej členkou je zástupkyňa samosprávy (koordinátorka celého SLT modelu), dvaja zástupcovia polície a vedúci komunitného centra. Stretávajú sa každé dva týždne a v prípade identifikácie radikalizujúceho sa mladistvého môžu v priebehu 24 hodín zaktivizovať všetkých ostatných relevantných aktérov.⁴ Taktiež vytvorili platformu „**Fórum dialógu**“ (*Dialogue Forum*) a „**Fórum dialógu pre mládež**“ (*Dialogue Forum for Youth*). Ich členmi sú zástupcovia rôznych migrantských komunit a v rámci platformy pravidelne (štyrikrát ročne, alebo podľa potreby) diskutujú aktuálne výzvy spojené s inklúziou a prevenciou radikalizácie.

V Stavangeri rozšírili koordináciu prevenčných aktivít na celý región a vytvorili tzv. *Resource Group for Prevention of Radicalization and Violent Extremism*, ktorej mottom je „**Učme sa**

---

⁴ Rozhovor v Bærum, 17.1.2017

spolu, konajme spolu“. Jej členmi sú okrem zástupkyne tzv. *Emergency Response Unit* (teda akéhosi oddelenia zvládania krízových situácií v rámci samosprávy), policajti z Odboru prevencie kriminality a tajnej služby (PST). *Resource Group* bola zriadená v období, kedy samospráva a polícia riešila prípady jednotlivcov odchádzajúcich bojovať do Sýrie. V rámci skupiny si vytvorili *akčné karty*, v ktorých sú detailne popísané úlohy jednotlivých aktérov v prípadoch identifikácie radikalizovaných jednotlivcov. Tieto akčné karty sa však už týkajú jednotlivcov v červenej zóne (*pozri časť 3.2.*). Okrem toho v Stavangeri vypracovali stručný manuál na rozpoznávanie varovných signálov radikalizácie u mladých ľudí, ktorý distribuujú školám. Podobný manuál majú aj v Bærum, je však určený a distribuovaný rodičom.

V Kristiansande zapojili do SLT modelu aj miestnu mládež. Na školách majú vytvorené rovesnícke skupiny, ktoré sú pripravené rozoznávať známky radikalizácie a včas upozorniť koordinátorku SLT modelu.⁵

Väčšie nórske samosprávy (napr. Oslo, Stavanger, Kristiansand, Bærum) majú zvyčajne vytvorené manuály pre pracovníkov s mládežou (tzv. frontlinerov), ktoré im poskytujú návod, ako zvládať jednotlivé prípady radikalizácie: čo sú prvé znaky radikalizácie a ako ich rozpoznávať, s kým konzultovať podozrenie z radikalizácie, postup pri vedení rozhovoru s osobou, u ktorej je podozrenie, že sa začína radikalizovať a ako postupovať v prípade, že identifikujú jednotlivcov, ktorí sú intenzívne zapojení v extrémistických hnutiach. Tento manuál vychádza z celoštátneho manuálu, ktorý vytvorilo nórske ministerstvo spravodlivosti. Niektoré samosprávy majú aj manuály, ktoré im pomáhajú zvládať prípady, kedy identifikujú niekoho, kto sa chystá odísť bojovať do Sýrie, ale aj prípady navrátišších zahraničných bojovníkov. Napríklad v Oslo však nejde o deradikalizačné programy založené na vyvracaní ideológie. V takýchto prípadoch teda neuplatňujú princíp exitu (teda opustenia extrémistických hnutí), ale enteru – teda podpory návratu jednotlivca do spoločnosti. To dosahujú poskytovaním kvalitných verejných služieb, ktoré daný jednotlivec potrebuje a na ktoré má každý obyvateľ Nórska právo. Ako uvádzame vyššie, za motiváciu pridať sa extrémistickým hnutiam často stojí skúsenosť vylúčenia a marginalizácie v niektorej alebo viacerých oblastiach – napr. v prístupe ku kvalitnému vzdelávaniu, zdravotnej starostlivosti, sociálnym službám alebo trhu práce.⁶

Samosprávy s väčším počtom obyvateľov migrantského pôvodu majú zriadené pozície tzv. interkultúrnych poradcov, ktorí fungujú ako sprostredkovatelia dialógu medzi mestom a väčšinovou populáciou a rôznymi migrantskými komunitami, ktoré tak vtiahajú do diania mesta aj do rozhodovacích procesov a pracujú na tom, aby predchádzali ich marginalizácii. Stavanger je napríklad členom medzinárodnej siete Intercultural cities⁷, čo hodnotia ako veľmi pozitívny príspevok k posilňovaniu sociálnej súdržnosti a manažmentu kultúrnej diverzity v meste, v ktorom 22% populácie tvoria migranti prvej generácie.⁸

---

⁵ Rozhovor v Kristiansande, 18.1.2017

⁶ Rozhovor s koordinátormi siete SaLTo v Oslo, 16.1.2017.

⁷ Viac informácií o sieti Intercultural Cities je dostupných na <http://www.coe.int/en/web/interculturalcities/home>

⁸ Rozhovor v Bryne, 19.1.2017

Miestna polícia

Jednou z dôležitých úloh polície je prevencia kriminality, pod ktorú Nórsko zaraďuje aj radikalizmus a násilný extrémizmus. Na tejto oblasti polícia participuje v rámci SLT modelu a postupuje v štyroch krokoch: 1) registrácia podnetu o možnej radikalizácii mladistvého; 2) diskusia v rámci polície, kde sa vyhodnocujú dostupné informácie o prípade a miera rizikovosti; 3) rozhovor s radikalizujúcim sa mladistvým za účelom zmapovania jeho celkovej situácie a príčin radikalizácie; 4) spolupráca s ostatnými relevantnými aktérmi – samospráva, škola, poskytovateľ zdravotnej starostlivosti, rodičia a v prípade potreby aj tajná polícia.⁹

Keďže v práci polície sa v Nórsku kladie veľký dôraz na jej prevenčnú úlohu, práve rozhovor (tzv. prevenčný rozhovor) s daným mladistvým (prípadne jeho rodičmi) je dôležitou súčasťou postupu v konkrétnych prípadoch radikalizácie. Je chápaný ako nástroj, ktorý môže zabrániť ďalšiemu nežiadúcemu správaniu s negatívnym dopadom na spoločnosť. V prípade radikalizujúcich sa mladých ľudí teda prevenčný rozhovor zabraňuje posunu od radikálnych myšlienok k činom, zvlášť k násilným činom (Norwegian Ministry..., 2014). Podľa respondentov z polície a SLT siete je táto metóda veľmi úspešná vo väčšine prípadov, ktoré zachytila v žltej zóne.

Tajná polícia (PST)

Tajná polícia (*Politiets sikkerhetstjeneste* – PST) vstúpila do siete prevenčných aktivít len v posledných rokoch, dovtedy operovala v utajení a pre samosprávu bola prakticky neviditeľná. Spolupráca medzi samosprávou a tajnou políciou je pomerne komplikovaná kvôli charakteru informácií, ktorými disponuje PST a ktoré z veľkej časti spadajú do režimu utajenia. Intervenuje predovšetkým v prípadoch nachádzajúcich sa v červenej zóne. Úlohou tajnej polície je predchádzať a vyšetrovať trestné činy proti národnej bezpečnosti, vrátane sabotáží, politicky motivovaného násillia a ďalších porušení trestného zákona. V oblasti násilného extrémizmu je úlohou PST identifikácia osôb s prepojeniami na extrémistické a teroristické siete a pátranie po plánovaných útokoch. Dôležitou zložkou práce PST je však prevencia samotnej radikalizácie a toho, aby extrémistické skupiny získavali nových členov. Túto úlohu vykonáva prostredníctvom spolupráce s ostatnými aktérmi zapojenými v modeli SLT (Norwegian Ministry..., 2014).

Občianska spoločnosť

Občianska spoločnosť je v Nórsku vnímaná ako silný a dôležitý aktér rozvoja spoločnosti, a nie je tomu inak ani v oblasti prevencie radikalizácie. Zároveň je však **konsenzus na tom, že gro práce musí vykonávať štát a samospráva**, pretože na to majú najvhodnejšiu a najstabilnejšiu infraštruktúru, či už inštitucionálnu, finančnú alebo personálnu. Organizácie občianskej spoločnosti však vnímajú ako svojich dôležitých partnerov v oblastiach, na ktoré samy nemajú úplný dosah, napríklad nadväzovanie dialógu s rôznymi migrantskými komunitami, organizácia dobrovoľníckych aktivít pre mládež a podobne. Organizácie občianskej spoločnosti tak nesuplujú funkcie štátnej správy alebo samosprávy, ale vzájomne sa dopĺňajú a vytvárajú synergiu. Samosprávy, v ktorých žijú početné moslimské komunity, majú s nimi, s mešitami a zároveň s miestnou políciou väčšinou nadviazanú spoluprácu. Náboženských lídrov považujú

---

⁹ Rozhovor v Bryne, 19.1.2017

za najlepších mentorov pre mladých ľudí, ktorí majú otázky týkajúce sa náboženstva. Islamic Cultural Centre Oslo napríklad organizuje množstvo voľnočasových aktivít pre mládež, napr. program Spolupráca pre inkluzívny dialóg (*Cooperation for Inclusive Dialogue*), v rámci ktorého v spolupráci so samosprávou organizujú aktivity pre mládežnícke skupiny, a to nielen moslimské. Okrem toho v mešite organizujú pre mládež diskusie s politickými stranami o aktuálnych politických otázkach, ktoré sa tiež netýkajú len náboženstva. Veľká časť ich aktivít je zameraná na to, aby mladým moslimom s migrantským pôvodom pomohli vyjasňovať si svoju identitu migranta-moslíma žijúceho v Nórsku, teda stávať sa moslimskými Nórmami.¹⁰

Spolupráca je charakteristickou črtou prevencie radikalizácie v Nórsku vo všeobecnosti a platí to aj pre vzťahy medzi organizáciami občianskej spoločnosti vrátane tých náboženských. V Kristiansande je jedným z dôležitých aktérov organizácia Kresťanský projekt pre mládež (*Christian Youth Project, Kirkens ungdomsprosjekt - KUP*), ktorá pracuje s mladými ľuďmi ohrozenými sociálnym vylúčením, a teda aj potenciálne zraniteľnými voči radikalizácii. Ich pôsobnosť sa sústreďuje na sekundárnu prevenciu, teda žltú zónu (*pozri časť 3.2.*). Pre samosprávu mapujú miestnu mládež a vyhľadávajú tých, ktorí sú potenciálne v ohrození. Pri tomto mappingu spolupracujú so školami, konkrétne so sociálnymi pedagógmi a školskými sestrami. V organizácii pracuje päť stálych zamestnancov a pôsobí 40-50 dobrovoľníkov. Každý zamestnanec spolu s približne piatimi dobrovoľníkmi majú na starosti jednu mládežnícku skupinu dvanástich detí, s ktorými sa stretávajú raz za týždeň pri rôznych aktivitách. Ich základom je však motto „jedlo, rozhovor a aktivita“. Zvyčajne sa pri stretnutí najprv spolu najedia, čo je dôležité najmä pre deti z chudobných rodín. Spoločné jedlo zároveň funguje ako socializačný faktor a dáva deťom zážitok komunity.¹¹

4. Rozdiely medzi Nórskom a Slovenskom

Politiky vytvárané v jednej krajine nikdy nemôžu byť automaticky prevzaté a aplikované v inej krajine. Kultúrny, sociálny a historický kontext má veľký vplyv na to, aké opatrenia na prevenciu radikalizácie môžu byť úspešné.

Nórsko má v súčasnosti veľmi dobre fungujúci systém prevencie kriminality, užívania drog, ale aj radikalizácie a extrémizmu (*pozri časť 3.3.*). Podobne je to aj s integračnými politikami voči menšinám, migrantom a utečencom. Avšak ako zdôrazňovali v podstate všetci aktéri, s ktorými sme v Nórsku hovorili, nebolo to tak vždy. V 50. rokoch 20. storočia bolo Nórsko veľmi etnocentrickou krajinou s takmer nulovou migráciou. To sa v priebehu posledných desaťročí výrazne zmenilo. Aké sú však faktory, ktoré mali vplyv na zmenu vo vnímaní vzájomného spolužitia a ovplyvnili aj verejné politiky? V nasledujúcom texte porovnáme základné oblasti, v ktorých sa Nórsko od Slovenska odlišuje a ktoré treba brať do úvahy pri návrhoch zmeny politik v prevencii radikalizácie.

---

¹⁰ Rozhovor s lídrami Islamic Cultural Centre Oslo, 16.1.2017

¹¹ Rozhovor s líderkou Kirkens ungdomsprosjekt, Kristiansand, 18.1.2017

4.1. Interpersonálna dôvera

Dôvera medzi ľuďmi je veľmi dôležitým aspektom vytvárania vzájomných vzťahov, ale aj celkovej "pohody" v spoločnosti a jej sociálneho a ekonomického rozvoja. Vo všeobecnosti nám umožňuje dôverovať v to, že ľudia sa budú správať očakávaným spôsobom. Hovorí o pocite spolupatričnosti a prináležania k spoločnej komunite, ale aj o vzťahoch, ktoré si navzájom vytvárame, teda o sociálnom kapitále. Interpersonálna dôvera zároveň umožňuje spoluprácu, vytváranie rôznych občianskych asociácií a pevnejších väzieb (OECD, 2009). Svetový výskum hodnôt z roku 2008 priniesol zistenia, že v škandinávskych krajinách je miera dôvery medzi ľuďmi výrazne vyššia ako v iných krajinách. Nórsko sa ocitlo na prvom mieste v tom, ako si ľudia navzájom dôverujú. Za ním nasleduje Švédsko, Dánsko a Fínsko. Slovensko sa v tomto rebríčku umiestnilo až na 50. mieste zo 67 skúmaných krajín, pričom boli so Srbskom jedinými európskymi krajinami, ktoré sa ocitli takto na chvoste (OECD, 2009). Európsky výskum hodnôt tieto zistenia potvrdil. Porovnávaním dát v čase sa zistilo, že na Slovensku dôvera v ľudí dokonca klesá aj napriek tomu, že už pri prvých zisťovaniach bola veľmi nízka. Kým v roku 1991 približne 20% ľudí tvrdilo, že väčšine ľudí možno dôverovať, v roku 2008 to bolo len 12,5%. Naopak, viac ako 81% ľudí si myslí, že "opatrnosti v styku s inými nikdy nie je dost" (Kusá, Tížik, 2009). Škandinávske krajiny vykazujú presne opačné čísla a dôvera medzi ľuďmi sa vo všetkých týchto krajinách pohybuje nad 60%.

Vzájomná dôvera medzi ľuďmi má výrazný vplyv na sociálnu súdržnosť a fungovanie spoločnosti. Ak si ľudia medzi sebou nedôverujú v rámci krajiny, s vysokou pravdepodobnosťou nebudú dôverovať ani menšinám či cudzincom, ktorí do krajiny prichádzajú. Rozdelenie spoločnosti na "my a oni" sa na Slovensku výrazne prehlbuje a to vytvára priestor aj pre sociálne a etnické napätie a vo svojom dôsledku aj pre radikalizáciu mladých ľudí.

4.2. Dôvera k inštitúciám

Jedným z najväčších rozdielov medzi Slovenskom a Nórskom je fungovanie inštitúcií a s tým súvisiaca dôvera v ne. Na základe dostupných štatistických údajov je zrejmé, že Nórsko je krajinou s nielen vysokou interpersonálnou dôverou, ale aj dôverou voči inštitúciám. Trygve Gulbrandsen vo svojej štúdií nazval Nórsko "vysoko dôverujúcou krajinou" (Gulbrandsen, 2007). Dáta OECD z roku 2014 tiež potvrdzujú tento jav. Kým celkovo dôveruje vláde v Nórsku takmer 80% obyvateľov, na Slovensku sa táto dôvera blíži len k tridsiatim percentám (OECD, 2015a).

To isté platí aj pre ďalšie oblasti verejnej správy. Podľa tej istej štúdie OECD 82% ľudí v Nórsku dôveruje zdravotníctvu a rovnaké percento aj vzdelávaciemu systému. Navyše, v prípade vzdelávania sa táto dôvera dokonca za posledných deväť rokov zvýšila o päť percentuálnych bodov. Aj dôvera v justíciu dosahuje vysokú mieru - až 83% nórskej populácie (OECD, 2015b). Rovnako vysoká je aj dôvera v políciu (o dôvodoch viac v časti 3.3.).

Na Slovensku sú tieto čísla oveľa nižšie. Justícii napríklad dôveruje len 30% ľudí, zdravotníctvu 54% a vzdelávaciemu systému 58%. Všetky tri údaje sú hlboko pod priemerom krajín OECD a vo výraznom kontraste so škandinávskymi krajinami (OECD, 2015c).

Na Slovensku v dôsledku nízkej dôvery v demokratické inštitúcie začína dochádzať k spochybňovaniu demokracie ako takej a príklonu k "alternatívam", a aj to prispieva k vyššej podpore extrémistických hnutí.

Dôvera v inštitúcie, predovšetkým v políciu sa ukázala aj v našom "výskume" ako najdôležitejší faktor efektivity preventívnych politík Nórska. Bez ohľadu na typ aktérov, s ktorými sme hovorili, všetci hodnotili prácu polície ako veľmi kvalitnú:

Áno, veľmi intenzívne spolupracujeme s políciou. Veľmi nám pomáhajú. Polícia si totiž uvedomuje, že ak mladí ľudia budú zapojení do našich aktivít, ich radikalizácia je veľmi nepravdepodobná. (líder Islamského kultúrneho centra v Oslo)¹²

Najdôležitejšie je vybudovať dôveru s rodičmi a mladými ľuďmi. Ak máme o niekoho obavu, veľa komunikujeme s rodičmi a daným dieťaťom. Musíte byť zvedaví a ponúknuť pomoc. Vždy im dám svoje telefónne číslo, keby sa potrebovali s niekým porozprávať. (koordinátorka prevencie radikalizmu, Bærum)¹³

4.3. Symbolická politika a odmietanie extrémizmu

V Nórsku sa vedie veľmi intenzívna diskusia o tom, ako verejne reagovať na prejavy extrémizmu. Napriek tomu, že preferujú skôr dialóg a majú veľmi silné preventívne aktivity (pozri viac v časti 3.2.), politici a napríklad reprezentanti polície sa veľmi otvorene stavajú za sociálnu súdržnosť a proti prejavom extrémizmu, aspoň v mestách, ktoré sme navštívili. K stratégii rovnosti, inklúzie a diversity mesta Kristiansand (ktorá nesie názov „It's all about people!", teda „Je to o ľuďoch!") sa verejne prihlásili všetci predstavitelia mesta.¹⁴

Primátor mesta Kristiansand tiež otvorene vyzval ministerku pre integráciu, ktorá v médiách začala používať protiimigrantskú a protiutečeneckú rétoriku, aby s takýmito vyjadreniami prestala, pretože im to veľmi komplikuje prácu na lokálnej úrovni. Keďže 17% populácie ich mesta tvoria migranti a realizujú veľké množstvo inkluzívnych politík, takéto vyjadrenia neprispievajú k sociálnej súdržnosti. Ako sa vyjadril interkultúrny poradca na samospráve v Kristiansande: *"Ak politici používajú takýto jazyk, prudko to zhoršuje možnosti integrácie."*¹⁵

V Bryne sa zas šéf miestnej polície vyjadril, že aj keď nemôžu v niektorých prípadoch zakazovať demonštrácie neonacistov (pretože neporušujú zákon), polícia sa vždy veľmi jednoznačne vyjadrí, že neonacisti nie sú v meste vítaní.¹⁶ Aj takouto symbolickou politikou sa snažia

¹² Rozhovor s lídrom Islamského kultúrneho centra v Oslo, 16.1.2017

¹³ Rozhovor s koordinátorkou prevencie radikalizmu, Oddelenie vyšetrovania trestných činov, Bærum, 17.1.2017

¹⁴ Rozhovor so zástupcami samosprávy, Kristiansand, 18.1.2017

¹⁵ Rozhovor v Kristiansande, 18.1.2017

¹⁶ Rozhovor v Bryne, 19.1.2017

ovplyvňovať verejnú mienku, čo v kombinácii s vysokou dôverou v políciu môže mať naozaj efekt.

Napríklad pri incidente, kedy kadernička (inak príslušníčka hnutia Pegida) odmietla ostrihať moslimku, sa na jej stranu pridalo len zopár najbližších známych, ktorí ju považovali za "milú pani s trochu čudnými názormi". Ostatní obyvatelia tento krok odsúdili.¹⁷

Silný tlak na odmietanie extrémizmu sa však prejavuje aj voči islamskému radikalizmu. Po tom, čo sa dovtedy veľmi umiernený imám začal pre médiá vyjadrovať pomerne radikálne, sa stretli predstavitelia všetkých náboženských skupín a viacerí imámovia spolu so samosprávou a situácia sa riešila. Nakoniec aj vzhľadom na veľký tlak zvnútra samotnej moslimskej komunity tento imám musel odísť zo svojej pozície.¹⁸

Na Slovensku zohráva symbolická politika veľmi dôležitú rolu práve v legitimizovaní extrémistických postojov. Predovšetkým na národnej úrovni politici často volia protiimigračný a často rasistický jazyk, ktorý skôr nahráva extrémnej pravici, ako by pomáhal upokojovať situáciu. Premiér krajiny vyhlásil, že Slovensko nebolo vytvorené pre menšiny, chce monitorovať každého moslima a odmieta vytváranie ucelených moslimských komunít. Aj ďalší politici sa často vyjadrujú v podobnom duchu.

V uplynulých mesiacoch to boli skôr predstavitelia samospráv, ktorí sa vymedzili voči extrémizmu (primátor Brezna a Nových Zámkov) a ktorí sa dištancovali od šírenia populistických a rasistických postojov, aj keď aj to sú len ojedinelé lastovičky. Na Slovensku (ako sme písali v úvode), na rozdiel od Nórska, sú negatívne postoje voči imigrantom, menšinám a náboženským menšinám veľmi široko rozšírené a politici ich šíreniu len napomáhajú.

5. Filozofia preventívnych opatrení a celoštátne stratégie prevencie extrémizmu

To, ako štáty pristupujú k téme extrémizmu a radikalizmu sa odráža aj v politikách, ktoré sú prijímané na centrálnej úrovni. Zarámčovanie týchto politík a opatrenia, ktoré štáty navrhujú, sú zásadné pre ich implementáciu. V nastavovaní celkových politík sú si Nórsko aj Slovensko podobné.

Obe krajiny majú prijatý akčné plány boja proti radikalizmu a násilnému extrémizmu a viacero stratégií a akčných plánov prevencie kriminality.

Nórsky akčný plán boja proti radikalizmu extrémizmu konštatuje, že „preventívne opatrenia sú základným faktorom napĺňania hodnôt, akými sú demokracia, ľudské práva a bezpečnosť. Je tu potreba lepšej informovanosti, kooperácie a koordinácie aktivít. Cieľom je zamerať sa na ľudí, ktorí sú v ohrození extrémizmom tak skoro, ako to je možné a použiť opatrenia, ktoré naozaj fungujú. Logicky na tento akčný plán nadväzuje aj Akčný plán prevencie radikalizmu a

---

¹⁷ Rozhovor v Bryne, 19.1.2017

¹⁸ Rozhovor so zástupcami samosprávy, Kristiansand, 18.1.2017

násilného extrémizmu (Norwegian Ministry..., 2014). Ten opäť zdôrazňuje aktívnu spoluprácu a zdieľanú zodpovednosť rôznych aktérov. Úlohou polície je vytvárať sieť spolupracujúcich inštitúcií a zapájať aj rodičov do preventívnych aktivít. Ďalšími dôležitými aktérmi v napĺňaní spoločného cieľa sú predovšetkým **samosprávy** (pozri časť 3.3.), organizácie pracujúce s mládežou (školy, mládežnícke kluby, centrá voľného času, komunitné centrá, cirkevné organizácie a iné), poskytovatelia zdravotnej starostlivosti a inštitúcie zabezpečujúce sociálnu inklúziu a služby zamestnanosti. Takéto nastavenie národného akčného plánu potom vytvára dobrý rámec pre samosprávy, ktoré si na jeho základe vytvárajú lokálne plány prevencie. Podľa vyjadrenia SLT koordinátorky v meste Kristiansand, z tridsiatich opatrení stanovených v národnom pláne za viac ako 20 nesú zodpovednosť priamo samosprávy. Tieto opatrenia však prispôsobujú konkrétnej situácii v ich meste a naplňajú ich podľa aktuálnych výziev, ktorým čelia (napríklad niektoré sa viac potýkajú s pravicovým extrémizmom, iné s islamským fundamentalizmom, rôzne samosprávy majú aj rôznych dôležitých aktérov, ako napríklad spolupracujúce náboženské komunity, mimovládne organizácie a iné).

Na Slovensku je situácia v niečom podobná a v niečom odlišná. Vláda prijala **Koncepciu boja proti extrémizmu na roky 2015 – 2019** (Koncepcia boja..., 2015), ktorá tiež filozoficky vychádza zo snahy o ochranu demokracie a ľudských práv a, podobne ako nórsky akčný plán tvrdí, že: „*pri existujúcej situácii je potrebné zamerať sa na prevenciu radikalizácie a elimináciu faktorov, ktoré ju podmieňujú. Je potrebné sústrediť sa a vyhľadať najzraniteľnejšie skupiny obyvateľstva a veľmi jasne a presne zamerať odkaz, ktorým sa SR dištancuje od akceptácie prejavov, ktoré by pôsobili nenávisťne voči skupinám obyvateľstva pre dôvody, akými sú rasa, farba pleti, pohlavie, náboženské vierovyznanie alebo sexuálna orinetácia*“.

V tomto sa prístup Nórov trochu odlišuje, pretože síce rovnako identifikujú zraniteľné skupiny, ale skôr ako na potlačanie extrémizmu sa u nich zameriavajú na oblasti, ktoré spôsobujú ich zraniteľnosť. Podľa vyjadrenia viacerých aktérov práve to, že sa mladí ľudia nachádzajú v určitej zraniteľnej situácii (chudoba, sociálne a kultúrne vylúčenie, rodinná situácia a iné), spôsobuje, že sa častejšie začnú prikláňať k určitej forme extrémizmu (pozri časť 3.1.).

Nórsko vníma úlohu inštitúcií v zabezpečovaní kvality života všetkých obyvateľov ako zásadnú. Sociálne vylúčenie, marginalizáciu, vylúčenie z trhu práce, či ďalšie faktory zraniteľnosti voči radikalizácii, vníma ako zlyhanie inštitúcií v istej miere a snaží sa tomu predchádzať, resp. situáciu rýchlo naprávať. Podľa ich skúseností práve práca v tejto oblasti je najlepšou prevenciou radikalizácie (či už príklonu k pravicovému extrémizmu alebo islamskému radikalizmu).

Slovenská koncepcia stanovuje štyri základné ciele – budovať odolnosť komunit voči extrémizmu, zvyšovať povedomie o nebezpečenstve extrémizmu (prevencia), efektívne odhaľovať trestné činy extrémizmu a stíhať ich páchatelov (represia). Štvrtým cieľom je vytvárať inštitucionálne a personálne kapacity štátnych inštitúcií na odhaľovanie extrémizmu

a zabezpečovanie poriadku. Ide o vytvorenie pozícií špecialistov a ich vzdelávanie na dosiahnutie „efektívneho fungovania bezpečnostných zložiek“.

Hoci v cieľoch, ktoré zabezpečujú preventívne aktivity sa uvádza potreba spolupráce so školami, sociálnymi pracovníkmi a psychológmi, akčný plán nenavrhuje mechanizmus vytvorenia siete spolupracujúcich inštitúcií.

V tomto sa nórsky akčný plán prevencie výrazne odlišuje od slovenského. Ako podrobne píšeme v časti 3.2., **práve lokálna úroveň a spolupráca samosprávy, polície, poskytovateľov zdravotnej starostlivosti, sociálnej starostlivosti a mnohých iných sú najdôležitejším faktorom úspešnosti preventívnych aktivít voči extrémizmu.** Národný akčný plán dáva rámec pre vytvorenie preventívnych mechanizmov a na lokálnej úrovni prebieha ich implementácia.

6. Odporúčania

Naším cieľom nie je priniesť jednoznačný návod, ako vyriešiť problematiku extrémizmu a radikalizácie mladých ľudí na základe skúseností z Nórska. Poukazaním na rozdiely medzi nórskou a slovenskou spoločnosťou sa snažíme identifikovať faktory, ktoré vplyvajú na nárast extrémizmu a komplikujú implementáciu preventívnych opatrení. Myslíme si, že princípy budovania dôvery v inštitúcie, ich skutočná služba ľuďom, vzájomná spolupráca a silná symbolická politika môžu byť inšpiratívne aj pre Slovensko.

6.1. Budovanie inštitúcií na lokálnej úrovni – praktické skúsenosti nórskeho samospráv ukazujú, že sociálna inklúzia a súdržnosť v spoločnosti (tak na celospoločenskej, ako aj na lokálnej úrovni) sú najlepšou prevenciou proti radikalizácii. Jedným z aspektov sociálnej súdržnosti je aj interpersonálna a inštitucionálna dôvera, teda dôvera obyvateľov v to, že demokratické inštitúcie robia všetko pre zabezpečenie kvalitného a dôstojného života všetkých svojich obyvateľov. V súčasnosti je inštitucionálna dôvera na Slovensku veľmi nízka (30%), čo je pravdepodobne (okrem iných) jeden z faktorov narastajúcej podpory extrémistických hnutí.

Ďalším aspektom sociálnej súdržnosti je aj vytváranie pocitu prináležania (identity) k spoločnosti, v ktorej jednotlivec žije. Ukazuje sa, že najvýznamnejšiu zložku identity tvorí jej lokálna úroveň – jednotlivec sa teda zvyčajne najsilnejšie identifikuje so spoločenstvom, ktoré mu je najbližšie. To vytvára príležitosti práve pre samosprávy prijímať také politiky, opatrenia a programy, ktoré budú jednak zamerané na vytváranie spoločnej identity (teda posilňovanie pocitu prináležania k lokálnemu spoločenstvu u všetkých obyvateľov) a jednak na posilňovanie lokálnej demokracie (teda posilňovanie dôvery obyvateľov v demokratické inštitúcie na lokálnej úrovni).

Obidva tieto aspekty možno na samosprávnej úrovni budovať kvalitným výkonom samosprávnych kompetencií a služieb, podporou participácie obyvateľstva na výkone samosprávy (participatívne občianstvo), programami sociálnej inklúzie a symbolickou politikou (pozri nižšie).

6.2. Koordinácia a kooperácia v rámci mesta – ako uvádzame v predchádzajúcom odporúčaní, kvalitný výkon funkcií samosprávy je jedným z možných opatrení zabraňujúcich príklonu k extrémistickým hnutiam. Na lokálnej úrovni však pôsobia aj štátne inštitúcie (úrad práce, sociálno-právna ochrana detí) či inštitúcie v zriaďovateľskej pôsobnosti samosprávnych krajov (stredné školy, zdravotnícke zariadenia, sociálne služby), ktorých služby sú tiež kľúčové pre posilňovanie lokálnej demokracie a budovanie dôvery na lokálnej úrovni. Spolupráca a vytváranie funkčných sietí rôznych aktérov je preto v rámci jednotlivých lokalít kľúčová. V rámci takejto siete je potom možné koordinovať aj špecifické opatrenia na prevenciu radikalizácie, pričom zastrešovať by ich mohla práve samospráva, keďže má v lokalite jedinečné postavenie. Z hľadiska špecifických prevenčných aktivít by mohlo ísť napr. o vytvorenie koordinačnej pracovnej skupiny zloženej zo zástupcov samosprávy, miestnej polície a zástupcov miestnej školy/škôl a/alebo komunitného centra/centra voľného času/mládežníckej organizácie (ak taká na území mesta/obce pôsobí). Potrebné by potom boli pravidelné stretnutia tejto koordinačnej skupiny, s prípadným prizvaním ďalších lokálnych aktérov, a pravidelné mapovanie situácie v oblasti podpory extrémistických myšlienok a hnutí medzi mladými ľuďmi v meste/obci. Zároveň by bolo potrebné mať zadefinované kompetencie, úlohy a postupy v prípade identifikácie radikalizujúcich sa mladých ľudí (napr. typu akčných kariet, aké majú vytvorené v Stavangeri). Takýto prístup je možné aplikovať aj na úrovni mikroregiónov.

Nevyhnutnou otázkou je samozrejme **otázka financovania prevenčných aktivít**. V tejto oblasti, najmä v oblasti koordinácie špecifických prevenčných aktivít, by sa **k zodpovednosti mal prihlásiť najmä štát a poskytnúť samosprávam na tieto aktivity finančnú podporu**. Inak sú takéto aktivity neudržateľné, a teda nemôžu mať efekt.

6.3. Vypracovanie sprievodcu na sledovanie rizík u mladých ľudí pre rôznych aktérov na lokálnej úrovni – napriek tomu, že Akčný plán prevencie extrémizmu na národnej úrovni je pomerne kvalitne rozpracovaný, chýbajú možnosti implementácie predovšetkým na lokálnej úrovni. Preto by bolo potrebné vypracovať aj program primárnej a sekundárnej prevencie pre mladých ľudí a systém identifikácie rizík pre rôznych aktérov. Takýto sprievodca by mal byť vytvorený pre rôznych aktérov prichádzajúcich do kontaktu s deťmi a mladými ľuďmi a mal by obsahovať oblasti, ktoré by mali jednotliví aktéri sledovať pri svojej práci s nimi. Učitelia, sociálni pracovníci, lekári a mimovládne organizácie môžu vďaka takémuto systému identifikovať mladých, ktorí potrebujú podporu v určitých oblastiach svojho života a bez ktorej sa začnú prikláňať k rôznym extrémistickým hnutiam. Dôležité je, aby následné aktivity boli skutočnou prevenciou radikalizácie a nielen represiou, čiže

treťaním mladých ľudí za ich postoje a názory. Komplexná sociálna práca s týmito mladými ľuďmi má podľa skúseností z Nórska oveľa väčší efekt ako samotná represia.

6.4. Symbolická politika na lokálnej aj celoštátnej úrovni – ako sme spomínali v úvode textu, na Slovensku sú postoje k menšinám a migrantom celkovo veľmi negatívne. Politici k takejto atmosfére prispievajú svojimi vyjadreniami, ktoré narúšajú sociálnu súdržnosť. Akékoľvek lokálne politiky inklúzie, ale aj prevencie radikalizácie môžu byť úspešné iba vtedy, ak je ich filozofia zdieľaná aj politickými reprezentantmi na lokálnej aj celoštátnej úrovni. Všetci aktéri, s ktorými sme v Nórsku hovorili sa zhodli na potrebe výraznej podpory vedenia mesta, ale aj politických reprezentantov krajiny nielen pre opatrenia prevencie radikalizácie, ale aj podpory inkluzívnych politík a sociálnej súdržnosti.

CVEK a samosprávy – politiky sociálnej súdržnosti na lokálnej úrovni a inšpirácie z Nórska.

Centrum pre výskum etnicity a kultúry sa dlhodobo venuje téme sociálnej súdržnosti a integrácie menšín na lokálnej úrovni. Spolupracovali sme s viacerými samosprávami na príprave lokálnych integračných stratégií migrantov, zameriavame sa aj na participáciu menšín pri tvorbe politík. V roku 2016 sme v Nórsku skúmali lokálne politiky integrácie utečencov. Publikovali sme knihu *Nórsky vzor*, kde ponúkame aj odporúčania pre Slovensko. Prevenciu radikalizácie a násilného extrémizmu považujeme za súčasť širších lokálnych politík inklúzie a súdržnosti. V januári 2017 sme preto navštívili štyri nórske samosprávy – Oslo, Bærum, Kristiansand a Stavanger, kde sme sa stretli so 17 zástupcami miestnych samospráv, polície, interkultúrnych centier, mešít, kresťanských združení a mimovládnych organizácií. Skúsenosti týchto samospráv môžu slúžiť ako inšpirácia pre prevenciu radikalizácie aj na Slovensku.

Použitá literatúra

Bjørge, T. (2016). Counter-terrorism as crime prevention: a holistic approach. *Behavioral Science of Terrorism and Political Agression*, 8(1), 25-44.

Carlsson, Y. (2015). *Prevention of Violent Extremism: the Role of Norwegian Municipalities. Global challenges – local solution*. Norwegian Association of Local and Regional Authorities (KS).

Gallová Kriglerová, E., Kadlečíková, J. (2012). *Verejná mienka v oblasti pravicového extrémizmu*. Bratislava: Nadácia otvorenej spoločnosti, Centrum pre výskum etnicity a kultúry.

Gulbrandsen, T. (2007). Elite integration and institutional trust in Norway. *Comparative Sociology*, 6, 190 – 2016.

Chudžíková, A.H. (2016). Obraz utečencov v médiách na Slovensku. In Grigorij Mesežnikov – Miroslava Hlinčíková (eds), *Otvorená krajina alebo nedobytná pevnosť? Slovensko, migranti a utečenci*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, Heinrich-Böll-Stiftung, pp. 95 – 112.

Kusá, Z., Tížik, M. (2009). *Výskum európskych hodnôt 1991 – 1999 – 2008 – slovenská a česká spoločnosť*. Bratislava: Sociologický ústav SAV.

Mesežnikov, G. (2016). Problematika migrácie a utečencov na Slovensku v rokoch 2015-2016: spoločenská atmosféra, verejná mienka, politickí aktéri. In Grigorij Mesežnikov – Miroslava Hlinčíková (eds), *Otvorená krajina alebo nedobytná pevnosť? Slovensko, migranti a utečenci*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, Heinrich-Böll-Stiftung, pp. 113 – 152;

Ministerstvo vnútra (2015). *Koncepcia boja proti extrémizmu na roky 2015 – 2019*.

Norwegian Ministry of Justice and the Police (2014). *Collective Security – Shared Responsibility. Action plan to prevent radicalization and violent extremism*.

Norwegian Ministry of Justice and the Police. *Action plan against Radicalisation and Violent Extremism*.

OECD Statistics working paper (2009): *How good is trust? Measuring trust and its role for the progress in societies*. dostupné na: [http://www.oecd.org/officialdocuments/publicdisplaydocumentpdf/?cote=STD/DOC\(2009\)3&docLanguage=En](http://www.oecd.org/officialdocuments/publicdisplaydocumentpdf/?cote=STD/DOC(2009)3&docLanguage=En)

OECD (2015a). *Government at a glance*. Dostupné na: http://www.oecd-ilibrary.org/governance/government-at-a-glance-2015_gov_glance-2015-en

OECD (2015b). *Government at a glance. A country fact sheet. Norway*. Dostupné na: <https://www.oecd.org/gov/Norway.pdf>

OECD (2015c). *Government at a glance. A country fact sheet. Slovakia*. Dostupné na: https://www.oecd.org/gov/GAAG2013_CFS_CHL.pdf

Vestel, V.J., Bakken, A. (2015). *Attitudes Toward Extremism*. Oslo: Oslo and Askerhus University College of Applied Science. Dostupné na: <http://www.hioa.no/eng/About-HiOA/Centre-for-Welfare-and-Labour-Research/NOVA/Publikasjonar/Rapporter/2016/Attitudes-towards-extremism>

*Aktivita je financovaná z Grantov EHP/Supported by a grant from EEA Grants
Spolufinancované zo štátneho rozpočtu Slovenskej republiky/Co-financed by the State Budget of the Slovak
Republic*

